

การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ

DEVELOPMENT OF A LEARNING RESOURCE CENTER MODEL TO IMPART LOCAL WISDOM
FOR PGAZKOENYAU PEOPLE

จุรี ชัยัน¹, สารีพันธ์ุ ศุภวรรณ², ชนกนารถ บุญวัฒนะกุล³, กัมปนาท บริบูรณ์⁴

Churee Kayan¹, Sareepan Supawan², Chanokhart Boonwatthanakul³, Gumpanat Boriboon⁴

ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช¹²³

ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ⁴

School of Educational Studies, Sukhothai Thammathirat Open University.¹²³

Faculty of Education, Srinakharinwirot University.⁴

E-mail:chuphdstudent@gmail.com¹

Received 5 July 2024; Revised 7 November 2024; Accepted 3 December 2024.

บทคัดย่อ

โลกาภิวัตน์ทำให้สังคมชุมชนเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังจะหายไป การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ 2) พัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ และ 3) ตรวจสอบคุณภาพรูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ การวิจัยนี้ ดำเนินการ 3 ระยะ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการของศูนย์ฯ โดยศึกษาเอกสาร และภาคสนาม ในจังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน จำนวน 4 ศูนย์ฯ ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 60 คน เครื่องมือคือแบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบศูนย์ฯ ยกร่างรูปแบบ และสนทนากลุ่ม จำนวน 20 คน เครื่องมือคือ แนวคำถามในการสนทนากลุ่มและแบบบันทึกข้อมูล และ ระยะที่ 3 ตรวจสอบคุณภาพรูปแบบ การสนทนากลุ่ม จำนวน 21 คน เครื่องมือคือ แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1)ศูนย์ฯ มีสภาพแวดล้อม และวิถีความเป็นชุมชน เป็นทุนทางวัฒนธรรม จัดการเรียนการสอนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ปัญหาที่พบ ได้แก่ ปัญหาสภาพแวดล้อมอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้าง แหล่งเรียนรู้สื่อโทรม การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ บุคลากรขาดทักษะการจัดการเรียนรู้ ขาดงบประมาณ และปัญหาสิทธิประโยชน์ทางการศึกษา และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ 2) ความต้องการของศูนย์ฯ พบว่า ต้องการยกระดับคุณภาพบุคลากร การจัดการเรียนรู้ การรับรองสถานะบุคลากร

ทางภูมิปัญญา การสนับสนุนงบประมาณ และทรัพยากรทางการศึกษา 3)รูปแบบศูนย์ฯ มีองค์ประกอบเป็นประโยชน์และศูนย์ฯ ควรได้รับการสนับสนุนและพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : รูปแบบศูนย์การเรียนรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ชาวปกากะญอ

Abstract

Globalization causes social and community changes. Local wisdom is disappearing. The purposes of this research were to 1) study of Conditions, Problems, and Needs of a Learning Resource Center Model to Impart Local Wisdom for Pgazkoenyau People 2) develop a Learning Resource Center Model to Impart Local Wisdom for Pgazkoenyau People and 3) examine the quality of a Learning Resource Center Model to Impart Local Wisdom for Pgazkoenyau People. The research was conducted in three phases.

Phase 1: Study of Conditions, Problems, and Needs: A study of documents and field studies at four Learning Resource Centers in Chiang Mai and Mae Hong Son province. Data were collected from 60 informants. The data collection instruments used were observation and interview forms and were analyzed using content analysis. Phase 2: Develop a Learning Resource Center Model: Draft a model and a focus group discussion with 20 representatives. The data collection instruments used were a focus group question guide and a data recording form. Phase 3: Examine the quality of a Learning Resource Center Model: A focus group discussion with 21 representatives. The data collection instrument used was a focus group question guide, and were analyzed using content analysis. The findings revealed that: 1)The Learning Resource centers are located in a community environment and have a cultural capital. The learning and teaching are managed by the community with a focus on learner-centered learning. The problems include deteriorating environment, buildings, structures, learning resources, lack of materials, equipment, skills to manage learning, budget, management and participation. 2)The needs of the learning resource centers include the development of human resource, improvement of learning management, official certification of local wisdom personnel, support for budget and educational resources; A Learning Resource Center Model has components. 3. It is beneficial and should continue to be supported and developed sustainably.

Keywords: Learning resource center model, Local wisdom, Pgazkoenyau people

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่อดีต ใช้ในชีวิตประจำวัน เอื้อประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคง เป็นแนวทางในการทำงานการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ทุกคนได้เข้าถึงการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีความสำคัญอันน่ายกย่องเป็นแนวทางในการทำงานให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต (Katasomboon, H., 2022) ภูมิปัญญาจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอยู่ได้ เป็นฐานวัฒนธรรม ฐานทุนของชุมชนในการต่อสู้ยืนหยัดกับสภาวะการณ์ของกระแสเศรษฐกิจทุนนิยม จะเสริมระบบการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง เป็น ฐานความรู้ในการสร้างระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง (Kotchapong, S., et al., 2020) หากถูกละเลยขาดการสืบสาน หรือถูกทำลายลง ก็จะสูญหายไป การไร้ซึ่งภูมิปัญญาของตนเอง ทำให้คนไม่มีศักดิ์ศรี ขาดความภาคภูมิใจในตน

ชาวปกากะญอโดยภาคประชาชนและชุมชนได้มีส่วนร่วมสืบทอดองค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง โดยการจัดการศึกษา เป็นการจัดการศึกษาที่มีชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น (Mawaki, 2014) และในการสืบทอดดังกล่าว ประสบปัญหา ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ กระบวนการสืบทอดเกิดช่องว่าง ระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ ความรู้สึกไม่ภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ คนรุ่นใหม่ขาดความรู้เรื่องชาติพันธุ์ การอ่อนแออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนเอง ชุมชนเสียประโยชน์ (Thuatrong, D., and Sinthiphong, U., 2018) และการบริหารจัดการที่ไม่เป็นระบบ ก่อเกิดปัญหา ด้านบุคลากร คณะกรรมการ ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์ สภาพแวดล้อม อาคาร สถานที่ แหล่งเรียนรู้ และด้านการบริหารจัดการ เหล่านี้เป็นปัญหากระทบต่อวิถีชีวิต และนำไปสู่การสูญเสียฐานทรัพยากร และลดการพึ่งพาตนเอง

จากสภาพปัญหาเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว คนในชุมชนได้แสวงหาแนวทางในการสืบทอดองค์ความรู้ให้คงอยู่ เสริมสร้างการยอมรับ การเคารพ และ ส่งเสริม สนับสนุน การอนุรักษ์และพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ให้เป็นจริงในชีวิตประจำวันของพื้นที่ทั้งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่ไปสู่ความยั่งยืน (Phatthanapraiwan, S., 2018) สอดคล้องกับที่การกำหนดความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 66 บัญญัติว่า “ให้บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิสืบทอดหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา จนถึง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 54 บัญญัติว่า รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่างๆ รวมทั้งส่งเสริม ให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน ในการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการ กำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนให้การจัดการศึกษา ดังกล่าวมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล

ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ อันจะก่อประโยชน์ ประการแรก คือ เป็นแหล่งสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน หรือมีการสืบสาน หรือสร้างให้เกิดขึ้นมาใหม่ และมีการส่งต่อข้อมูลเพื่อให้ลูกหลาน

เยาวชน ผู้ได้รับการสืบทอดองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรที่จะสามารถสืบทอดภูมิปัญญาอันเป็นรากเหง้าของตนได้อย่างมีสาระอย่างแท้จริง ด้วยวิธีการ รูปแบบ ที่เหมาะสม ตอบสนองจิตสำนึกชุมชน ประการที่สอง เป็นแบบอย่างให้กับพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเรียนรู้ ทดลอง และปฏิบัติ ปรับใช้ ภายใต้วิถีวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ประการที่สาม องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจะได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีความเป็นสากลยิ่งขึ้น ตอบสนองความต้องการของคนใน และคนนอกชุมชนได้ ประการที่สี่ ชุมชนกลายเป็นมหาวิทยาลัยชีวิต ที่จะมีรูปแบบการสืบทอดที่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่สุด ประการที่ห้า เป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนงานเกี่ยวกับชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง หรือ ชนเผ่าพื้นเมือง ต่อไป และประการที่หก สุดท้าย คือการส่งเสริมให้เกิดงานวิจัยเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ
2. เพื่อพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ
3. เพื่อตรวจสอบคุณภาพรูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ

การทบทวนวรรณกรรม

การพัฒนาในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยสรุปผลการทบทวนวรรณกรรม ได้ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ปัจจุบันทุกประเทศทั่วโลกได้นำเอากรอบคิดทางการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรอบหลักในการจัดการศึกษาเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมนุษย์ เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิต พัฒนาบุคคลอย่างเต็มศักยภาพให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และ การปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงชีวิต (Rattanaubon, A., 2019. Sangsri, S., 2018) โดยไม่ว่าจะอยู่ในวัยไหนก็สามารถเรียนรู้ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตัวเอง เกิดความก้าวหน้าและพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตเพราะการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆบนโลกเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกของเทคโนโลยีและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยหัวเฉียว เฉลิมพระเกียรติ (2023) สรุปได้ว่าการศึกษาตลอดชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิต มีเป้าหมายเพื่อความสำเร็จ เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ทั้งต่อตนเอง และสังคมมีความจำเป็นต่อชีวิต ทั้งในฐานะปัจเจกชน และ ในกลุ่ม ระดับสังคมต่างๆ ในโลกที่ไร้พรมแดน

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ ประกอบไปด้วย ความหมายรูปแบบ ประเภทของรูปแบบ คุณลักษณะของรูปแบบที่ดี และ องค์ประกอบของรูปแบบ มีนักวิชาการได้กล่าวถึง คือ พัฒนา พรหมณีและ

คณะ (Phrommani, P., and group 2017) ได้ให้ความหมายของ รูปแบบ ว่าหมายถึง แบบจำลองหรือตัวแบบอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผ่านการศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น Stoner & Wankel (1986) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า เป็นการจำลองสถานการณ์ เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้นๆ ง่ายยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับ Willer (1986) กล่าวว่า รูปแบบเป็นกระบวนการสร้างความคิดรวบยอดของปรากฏการณ์ ด้วยวิธีการของเหตุผลที่มีจุดหมาย เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดในนิยามที่แสดงถึงความสัมพันธ์และข้อเสนอของระบบรูปนัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ เป็นการจำลองความคิด อธิบายเป็นรูปธรรม แสดงความความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ง่ายต่อการทำความเข้าใจ มีการระบุถึงองค์ประกอบ บอกรายละเอียดและขั้นตอนการพัฒนารูปแบบอย่างชัดเจน มีแนวคิด ทฤษฎี รองรับ สามารถตรวจสอบ เปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริง และสามารถเป็นแนวทางในการดำเนินการ เพื่อปรับใช้ ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ อาจเรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กิจกรรม ศูนย์วิชาการ มุมประสบการณ์ หรืออื่นๆ เป็นแหล่ง หรือ พื้นที่ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อให้บุคคล หรือ กลุ่มคน หรือ องค์กรได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ในการพัฒนาทางปัญญา ตามความสนใจของตนเอง อย่างเป็นอิสระ ศึกษาเรียนรู้ร่วมกันโดยมีหน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่น เป็นผู้จัด(พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ที่ 2 พ.ศ. 2545 มาตรา 18 ข้อ (3)เพื่อคุณภาพของชีวิต และการอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า และมีความสุข เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ Vander Krogt (1988)

แนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญา Na Thalang, E.,(1997) Sangsri, S., (2007) Pattanwe, T., and Nilsingkhon, J., cited in Charoenchim, J., and Dilek, S., (2020).ได้มีการกล่าวถึง ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมความรู้และประสบการณ์อันยาวนานโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ เลือกลงมา ประพฤติปฏิบัติ ปรับปรุง พัฒนาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองและคนในสังคม และมีการสืบทอด มาจนถึงปัจจุบัน เป็นแนวคิดที่ทรงคุณค่า มีความสำคัญ ผูกพันกับสำนึกของคน (Charoenchim, J., 2019) ได้มีการส่งต่อความรู้ ความเข้าใจมาจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง หรือ กลุ่มคนหนึ่ง ไปสู่กลุ่มคนหนึ่ง โดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอดที่หลากหลายด้วยกัน ได้แก่ ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ อุดมการณ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ภาษา ตลอดจนปรากฏออกมาในลักษณะของ สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เช่น ศิลปกรรม งานฝีมือ

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายชุมชน E.Mark Hanson (2003) ได้ให้ความหมายของเครือข่าย (Network) ว่าเป็นรูปแบบการทำงานในลักษณะสร้างความร่วมมือ ประสานงานกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับ กาญจนา แก้วเทพ (Kaewthep, K., 2006) อธิบายว่าเครือข่าย (Network) เป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆองค์กร ที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย วิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง เครือข่ายก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ลงมือทำ

กิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันหลายด้าน องค์ประกอบของเครือข่าย ประกอบไปด้วยส่วนประกอบภายในที่หลากหลาย มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีลักษณะระบบที่มีกิจกรรม ความร่วมมือ หนุนเสริม สนับสนุนกิจกรรมกัน ตลอดจนร่วมแก้ไขปัญหาาร่วมกัน จนปรากฏผลงานร่วมกัน

มติกรม. และกฎหมาย ระเบียบกระทรวงเกี่ยวกับการศึกษา อันได้แก่ มติกรม. 3 ส.ค. 53 เรื่อง แนวนโยบายในการฟื้นฟูชีวิตชาวกะเหรี่ยง กฎหมาย ระเบียบกระทรวงเกี่ยวกับการศึกษา กฎกระทรวง ว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียน พ.ศ. 2555 และปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอนั้น ผู้วิจัยมีการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อประสิทธิผลของการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้อ ให้เป็นแหล่งสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน งานวิจัยต่างประเทศ Joni Rahmat Pramudia (2017) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการกิจกรรมศูนย์การเรียนชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพการให้บริการการศึกษานอกระบบบนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพการให้บริการการศึกษานอกระบบสำหรับคนอินโดนีเซีย และงานวิจัยในประเทศ ดวงพร สุภาพร, ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ, และกัมปนาท บริบูรณ์ (Supaporn, D., Sriprasertphap, K., and Boriboon, K., 2018) ศึกษาวิธีการเรียนรู้กับการบริหารศูนย์การเรียนชุมชนธรรมชาติบ้านห้วยพ่าน เป็นต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการของศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี งานวิจัย และศึกษาภาคสนามจากศูนย์การเรียนรู้อ ในจังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน จำนวน 4 ศูนย์ ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านในชุมชน ผู้แทนองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องศูนย์ละ 15 คน รวมเป็น 60 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ โดยศึกษาข้อมูลจากระยะที่ 1 นำมายกร่างรูปแบบศูนย์การเรียนรู้อ และ จัดสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านศูนย์การเรียนรู้อ เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างรูปแบบและปรับปรุง ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชนและ ผู้แทนองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แนวคำถามในการสนทนากลุ่มและแบบบันทึกข้อมูล และ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ระยะที่ 3 ตรวจสอบคุณภาพรูปแบบศูนย์การเรียนรู้อเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ โดยการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ผู้แทนศูนย์การเรียนรู้อ ผู้ใช้บริการ ผู้ปฏิบัติงาน ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ชาวบ้าน ผู้แทนองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้เชี่ยวชาญด้านศูนย์การเรียนรู้ จำนวน 21 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาและความต้องการศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ

1.1 สภาพของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง มีสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติเอื้อต่อการจัดการศึกษารูปแบบ ศูนย์การเรียนรู้ มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพอื่นๆ การคมนาคม มีเส้นทางติดต่อกับภายนอก หลายเส้นทาง ด้านสุขภาพอนามัย มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม. เป็นผู้ดูแล และประชาชนใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพหรือบัตรทอง ระบบสาธารณสุขปกากะญอใช้น้ำจากแหล่งน้ำ ธรรมชาติจากภูเขาเพียงพอสำหรับอุปโภค บริโภค แต่ไม่เพียงพอสำหรับการเกษตร ไฟฟ้าบางพื้นที่ใช้ไฟฟ้า พลังงานแสงอาทิตย์ การติดต่อสื่อสารใช้วิธีการบอกแบบปากต่อปากและการใช้โทรศัพท์ ด้านวัฒนธรรม ประเพณีมีการสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่น มีภาษา องค์ความรู้ ภูมิปัญญา มีความหลากหลายทางความเชื่อ การนับถือ ด้านการปกครอง ใช้ระบบทางราชการ โดยผู้ใหญ่บ้านและผู้นำศาสนา ความเชื่อ

ศูนย์การเรียนรู้เกิดจากความต้องการของชุมชนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีแกนนำชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วม ส่งเสริมการเรียนรู้บนรากฐานภูมิปัญญาบูรณาการสู่ชีวิต มีการบริหารจัดการด้านสภาพแวดล้อม อาคาร สถานที่ สิ่งก่อสร้าง แหล่งเรียนรู้ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร คณะกรรมการ งบประมาณ การบริหารจัดการตามแนวทางของแต่ละศูนย์เอง

1.2 ปัญหาของศูนย์การเรียนรู้ มีดังต่อไปนี้

1.2.1 ปัญหาสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้าง แหล่งเรียนรู้ วัสดุอุปกรณ์ โดยปัญหา สภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้าง ได้แก่ ตัวอาคาร ที่สร้างด้วยไม้ และก่ออิฐ ปูน มีความเสียหายทรุดโทรม สถานที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ ที่ตั้งติดถนน อาจเกิดอันตรายจากยานพาหนะได้ พื้นที่ตั้งไม่สามารถขยายได้ เนื่องจากข้อจำกัดด้านสถานที่ภูเขาสูง ศูนย์ฯ ที่ตั้งใกล้ชายแดนและใกล้ศูนย์อพยพฯ ก่อให้เกิด ความวิตกกังวล และความไม่มั่นคงเกิดขึ้นในกลุ่มชาวบ้าน และเด็กนักเรียน อันได้แก่ ความมั่นคง 3 ประการ คือ ทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมไม่เพียงพอ นี้ ยังมีความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนที่มีจำกัด เช่น ข้าว ที่ไม่พอเพียงในบางปีสำหรับการบริโภคในครอบครัว และจำเป็นต้องแบ่งปันให้บุคคลภายนอก โดยยึดโยกคำว่า “ปกากะญอ เหมือนกัน” แสดงถึงน้ำใจไมตรี ที่ให้กัน ความมั่นคงทางด้านสุขภาพ คือ โรคภัยไข้เจ็บที่อาจมีการแพร่กระจายกันได้ง่ายโดยผ่านคนสู่คน ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม คือการมีสภาพแวดล้อมที่เป็นพื้นที่ป่า ย่อมเป็นที่กำบัง หรือ หลบซ่อน หรือ มีภัยอันตรายต่างๆ ได้ การอยู่อย่างหวาดระแวง การขาดความมั่นคงของบุคคล เสี่ยงกับอันตรายต่อการถูกทำร้าย หรือ ความรุนแรงในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือการถูกละเมิดได้

ปัญหาแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติถูกทำลาย และเสื่อมโทรม ปัญหาขยะ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสิ่งก่อสร้าง บ้านเรือนรูปทรงแตกต่าง แปลกไปจากสถาปัตยกรรมการก่อสร้างของท้องถิ่นที่ส่งผล

ให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ถูกกลืนกิน สูญหายไปและปัญหาวัสดุ อุปกรณ์ ที่มีจำนวนไม่เพียงพอต่อผู้เรียนและไม่มีคุณภาพ ขาดงบประมาณการซ่อมบำรุง

1.2.2 ปัญหาบุคลากร คณะกรรมการ ครูปฏิบัติหน้าที่หลายด้าน ทำให้มีผลกระทบกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน ที่ไม่เป็นไปตามกำหนดไว้ ปัญหาเกี่ยวกับผู้รู้ หรือครูภูมิปัญญาที่อายุมากไม่สะดวกมาถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียน ปัญหาการขาดครูคนในพื้นที่ และครูเชี่ยวชาญ การขาดสวัสดิการบุคลากร ปัญหาการเปลี่ยนครูระดับประถมบ่อยในบางศูนย์การเรียนรู้ และปัญหาคณะกรรมการไม่มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ อันด้วยข้อจำกัดทางด้านการประกอบอาชีพ ข้อจำกัดในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ภาษาไทย ความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถ

1.2.3 ปัญหางบประมาณไม่ได้รับการจัดสรรในจำนวนที่เพียงพอ และสอดคล้องกับความเป็นจริง มีผลทำให้การดำเนินงานไม่สามารถทำได้เต็มที่

1.2.4 ปัญหาการบริหารจัดการ ได้แก่ปัญหา 1) ผู้เรียนไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ทางการศึกษาตามที่ระบุไว้ในเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ฯ มาตรา 12 ของพรบ. การศึกษาที่รับรอง การจดทะเบียนของศูนย์ฯ 2) การให้ข้อมูล การกระจายข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ด้านต่างๆ ที่ยังมีคนจำนวนมากไม่รู้จัก ไม่เข้าใจเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ 3) การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาบริหารการศึกษาย่างสมบูรณ์เป็นไปได้ยาก เพราะข้อจำกัดในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ภาษาไทยและการขาดงบประมาณ

ปัจจัยสนับสนุน ที่ส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอให้มีประสิทธิภาพ มีดังนี้ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เข้มแข็งและมีการสืบสานกันรุ่นต่อรุ่น ผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ ครู มีการพัฒนาตนเอง โดยการศึกษา เรียนรู้เพิ่มเติมและนำมาปรับใช้เพื่อประโยชน์ในการทำงาน ชาวบ้าน ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมและมีสำนึกในความเป็นเจ้าของศูนย์การเรียนรู้ร่วมกันหรือพื้น อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขับเคลื่อน รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การมีผู้นำ ที่เข้มแข็ง มีความรู้ ความสามารถ มีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ

ปัจจัยภายนอก โดย การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิดต่อเนื่องในเรื่องทิศทาง แนวคิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน เช่น วิถีเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวคิดทันสมัยและใช้ได้เหมาะสมสำหรับชีวิต ส่งผลให้เกิดความมั่นคงในชุมชน และการสนับสนุนด้านการจัดหางบประมาณ การมีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เครือข่ายภายนอกชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม ส่งเสริม ในหลากหลายรูปแบบทั้งด้านความรู้และกำลังใจ เป็นเพื่อนแนวเดียวกัน ก้าวต่อ สานต่องานร่วมกันอย่างเข้มแข็ง

1.3 ความต้องการของศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่

1.3.1 ด้านการพัฒนาบุคลากร อันได้แก่ การพัฒนาระดับคุณภาพบุคลากรด้านความรู้ วิธีจัดการเรียนรู้ การจัดให้มีการคัดสรรบุคลากรอย่างเหมาะสม การยกย่องครูภูมิปัญญา ยอมรับในฐานะบุคลากรภายในศูนย์การเรียนรู้อย่างถูกต้อง เป็นทางการ และการจัดสรรค่าตอบแทนที่เหมาะสม และ การส่งเสริมให้มีบุคลากรที่หลากหลายชาติพันธุ์เข้ามามีส่วนร่วมในศูนย์ฯ

1.3.2 ด้านงบประมาณ ศูนย์การเรียนรู้ต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณ และทรัพยากรการศึกษา เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษา และค่าตอบแทนบุคลากร มีระบบการจัดการงบประมาณที่

สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส มีการรายงานอย่างชัดเจน ภาคธุรกิจ บุคคลและสถาบันภายนอกชุมชน ควรเข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาและให้ชุมชนมีส่วนร่วมตามกำลังความสามารถ ขณะเดียวกันองค์กร หน่วยงานส่วนท้องถิ่น หรือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และ องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ต้องบรรจุแผนด้านการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาของหน่วยงาน

1.3.3 ด้านสภาพแวดล้อม อาคาร สถานที่ แหล่งเรียนรู้ วัสดุ อุปกรณ์ มีดังต่อไปนี้

สภาพอาคาร สถานที่ ต้องมีความคงทน ถาวร ปลอดภัย เหมาะสมกับผู้เรียน ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ควรมีแผนผังเพื่อบอกจุด บอกตำแหน่ง สถานที่ ระยะทาง มีกำหนดช่วงเวลาในการใช้ มีงบประมาณในการดูแล บำรุง รักษา การมอบหมายบุคคลดูแลและวัสดุ อุปกรณ์ สื่อต่างๆ ควรมีการตรวจเช็คสภาพ จัดให้มีอย่างเหมาะสม

1.3.4 ด้านการบริหารจัดการ ศูนย์การเรียนรู้ ต้องเป็นระบบที่แสดงถึงตัวตน หรืออัตลักษณ์ที่ชัดเจนก่อเกิดความซาบซึ้ง และภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ตนเอง มีกำหนดระยะเวลาในการเรียนรู้ที่ชัดเจน ไม่ให้กระทบกับวิถีทางวัฒนธรรมตามประเพณี และการใช้ชีวิต การจัดการเรียนรู้นำเสนอทั้งรูปแบบกิจกรรมที่เป็นวิถีชีวิตและกิจกรรมตามยุคสมัย มีความหลากหลายเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ควรมีการประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูล ข่าวสาร ให้คนในและคนภายนอกชุมชนได้รับทราบในรูปแบบกิจกรรมที่ศูนย์การเรียนรู้ ดำเนินการรวมถึงรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะ

2. รูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ

รูปแบบของศูนย์การเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ มีองค์ประกอบ 9 ประการ ได้แก่ 1) ความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ 2) หลักการ เหตุผล และวัตถุประสงค์ 3) กลุ่มเป้าหมาย 4) โครงสร้างและการบริหารจัดการ 5) สถานที่ 6) กิจกรรมการเรียนรู้ 7) การมีส่วนร่วมของชุมชน 8) เครือข่าย และ 9) ปัจจัยสนับสนุนดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1) ความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ มีความสำคัญในการดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นแหล่งส่งเสริม สนับสนุน อนุรักษ์ พื้นฟู สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอบนฐานวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต

2) หลักการ เหตุผล และวัตถุประสงค์ โดยศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ มีหลักการ และเหตุผลเพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีการพัฒนาศักยภาพตนเองจนถึงขั้นสูงสุดตามศักยภาพของผู้เรียนให้รู้จักวิถีวัฒนธรรม สืบสานภูมิปัญญา บูรณาการความรู้สู่ชีวิต เสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ในหลัก “บวร และ เศรษฐกิจพอเพียง” โดยมี วัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการใช้ชีวิตท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่มีความหลากหลาย 2) ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิต หรือก่อเกิดรายได้อาชีพโดยมีพื้นฐานทางแนวความคิดแบบวิถี เศรษฐกิจพอเพียง 3) เป็นแหล่งศึกษาวิจัย เผยแพร่องค์ความรู้ทางชาติพันธุ์ และสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามวิถีชาติพันธุ์

3) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้เรียนที่เป็นชาวปกากะญอ ผู้เรียนทั่วไปที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เข้ามาเรียนในระดับอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา และ หน่วยงานต่างๆ ที่มาศึกษาเรียนรู้หรือวิจัย

4) โครงสร้างและการบริหารจัดการ ประกอบไปด้วย 1) คณะกรรมการศูนย์ฯ ประกอบด้วยผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กร เครือข่ายองค์กร ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร มีหน้าที่ กำหนดนโยบายการบริหารและการจัดการศึกษา รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุน กำกับ และดูแลระบบการประกันคุณภาพภายในเพื่อพัฒนาคุณภาพ และ มาตรฐานการศึกษา 2) งบประมาณได้มาจากการจัดสรรของภาครัฐและเอกชน 3) การบริหารงานมีระเบียบข้อบังคับในการดำเนินงานอย่างชัดเจน 4) มีระบบพี่เลี้ยงที่มีความรู้ความเข้าใจ ทำหน้าที่หลักๆ 3 ด้าน ได้แก่ การสอนงาน (Training) การแนะนำ (Coaching) และ การให้คำปรึกษา (Consulting) แก่ ผู้ปฏิบัติงาน 5) มีที่ปรึกษาที่เป็นผู้มีประสบการณ์ในพื้นที่ให้คำปรึกษาและชี้แนะ

5) สถานที่ มีสถานที่ตั้งศูนย์ที่ชัดเจน เป็นสถานที่เรียนและเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

6) กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่นำเสนอวิถีชีวิตของชาวปกากะญอ และ กิจกรรมที่เป็นไปตามยุคสมัย มีความหลากหลาย เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย มีทั้งภาคความรู้และภาคปฏิบัติ

7) การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบของการเรียนรู้ และเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับครู และมีบทบาทในด้านการประกันคุณภาพทางการศึกษา ตามระเบียบกฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา

8) เครือข่าย มีเครือข่ายทั้งภายในชุมชน และ นอกชุมชน ประกอบด้วยองค์กร หน่วยงานต่างๆ ที่คอยสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ของศูนย์ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งด้าน ความรู้ ทุนการศึกษาวิจัย วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ

9) ปัจจัยสนับสนุน : ปัจจัยภายใน ได้แก่ บุคคลากร หรือ ครู ผู้ใหญ่ในชุมชน ศิษย์เก่า ผู้นำศาสนา มีส่วนร่วมในการถ่ายทอด การจัดการ และบริหารศูนย์การเรียนรู้ และ การมีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง และ การเปิดกว้างยอมรับสิ่งใหม่ๆ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ เครือข่ายภายนอกชุมชน เป็นเครือข่ายทางการศึกษา สนับสนุน ส่งเสริม ความรู้และกำลังใจให้แก่กัน เป็นเพื่อนแนวเดียวกัน ก้าวต่อสานต่อทำงานร่วมกันอย่างเข้มแข็ง และมีองค์กรพี่เลี้ยง ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ตามบทบาทหน้าที่ โครงสร้างองค์กร ที่มีจรรยาบรรณศูนย์การเรียนรู้สามารถดำเนินการ บริหารจัดการด้วยตนเองได้ในอนาคต

3. ผลการรับรองรูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ

ผู้เชี่ยวชาญทุกคนรับรองว่ารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ มีความถูกต้อง เหมาะสม มีความเป็นไปได้ เป็นประโยชน์ในการนำรูปแบบไปใช้ โดย ปรากฏ รูปแบบของศูนย์การเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ มีองค์ประกอบ 9 ประการ ได้แก่ (1) ความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ (2) หลักการ เหตุผล และวัตถุประสงค์ (3) กลุ่มเป้าหมาย (4) โครงสร้างและการบริหารจัดการ (5) สถานที่ (6) กิจกรรมการเรียนรู้ (7) การมีส่วนร่วมของชุมชน (8) เครือข่าย และ (9) ปัจจัยสนับสนุน

อภิปรายผล

1. สภาพ ปัญหา และความต้องการศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ

สภาพของศูนย์การเรียนรู้ เอื้อต่อการจัดการศึกษาโดยชุมชน โดยให้การศึกษาวิชาเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาติพันธุ์ตนเองนับตั้งแต่เกิดจนตาย สอดคล้องกับ สุวิชาน พัฒนาไพรวลัย. (Phatthanapraiwan, S., 2018) ที่ศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบเขตสังคมและวัฒนธรรมพิเศษ ชุมชนปกากะญอ ฤๅษีคนต้นทะเล บ้านมอทะ-หม่องก๊ะ ตำบลแม่จัน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก พบว่าปรัชญาสวนคนชี้แจง ไร่หมุนเวียน รูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน ป่าต้นน้ำ และป่าอนุรักษ์ อัตลักษณ์การแต่งกายแบบปกากะญอ ป่าชุมชน ประเพณีเรียกแขกกินข้าว การทอผ้า การจักสาน ต้นบุกและมะอิ ประเพณีมาบู้โคะ การทำบุญไหว้เจดีย์ ฤๅษีและเตาไฟ อัตลักษณ์ห้องครัวในบ้านปกากะญอ หัวใจของบ้านเหล่านี้ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนปกากะญอ แสดงให้เห็นถึงความเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ เนื่องด้วยปกากะญออยู่กับป่า ผูกพันกับป่านับแต่เกิดจนตาย สภาพของศูนย์การเรียนรู้ที่มีชีวิตนี้ จึงทำหน้าที่ในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ ส่วนปัญหาของศูนย์การเรียนรู้พบว่าทุกศูนย์การเรียนรู้ ประสบปัญหาในด้านการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ ใน ด้านสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้าง แหล่งเรียนรู้ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร คณะกรรมการ งบประมาณ การบริหารจัดการ ที่มีทั้งความเหมือนและความต่างกัน เพื่อให้การดำเนินการของศูนย์การเรียนรู้ดำเนินการต่อไปได้ จึงมีข้อเสนอถึงความต้องการของศูนย์การเรียนรู้ตามมามากมาย จะเห็นได้ว่า ความต้องการของศูนย์การเรียนรู้จำเป็นต้องตอบสนอง สอดคล้องกับงานวิจัย ของ สุวดี วรวิทย์พินิต, วรณวีร์ บุญคุ้ม, และ นรินทร์ สังข์รักษา.(Worawitphinit, S., Boonkhum, W., and Sangkharaksa, N.,2017) ที่ กล่าวว่า ความต้องการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแบบวิถีเมืองเพชร ชุมชนแบบวิถีเมืองเพชร ในทิศทางที่ค่อนข้างตรงกันว่า ทางศูนย์พยายามที่จะฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์กลับคืนมาสู่ท้องถิ่น เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้นักใน ชุมชนทิ้งที่ทำกิน ไปดำเนินชีวิตตามกระแสบริโภคนิยม อีกทั้งพยายามรณรงค์ให้คนที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมที่ออกไปทำมาหากินในท้องถิ่นอื่น ให้กลับมาในท้องถิ่นดั้งเดิมของตนเพื่อพัฒนาบ้านเกิด และสืบสานอาชีพ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของตนเองสืบต่อไป อีกทั้งในอนาคตยังต้องการให้ศูนย์มีที่พัก เป็นสัดส่วนให้ผู้ที่เข้ามาฝึกอบรมเรียนรู้ที่ต้องใช้ระยะเวลาได้พักอาศัย และสามารถทำเป็นโฮมสเตย์แหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตร

2. การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ รูปแบบมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ (1) ความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ (2) หลักการ เหตุผล และวัตถุประสงค์ (3) กลุ่มเป้าหมาย (4) โครงสร้างและการบริหารจัดการ (5) สถานที่ (6) กิจกรรมการเรียนรู้ (7) การมีส่วนร่วมของชุมชน (8) เครือข่าย และ (9) ปัจจัยสนับสนุนนับได้ว่าเป็นรูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอที่มีความถูกต้อง เหมาะสม ความเป็นไปได้ เป็นประโยชน์ในการนำรูปแบบไปใช้มากที่สุด รูปแบบศูนย์การเรียนรู้ นี้ เป็นผลลัพธ์ ที่ได้จากการศึกษาอย่างละเอียด สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์ ,(Pratumrat, J., 2020) วิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า ระบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสมุทรปราการประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ เนื้อหา

ความรู้ การให้บริการ บุคลากร งบประมาณอาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สื่อ เทคโนโลยี เครือข่ายความร่วมมือ และปัจจัย หรือ สิ่งสนับสนุน มีกระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์ บริบท การวางแผน การจัดองค์กร การจัดบุคลากร การประสานความร่วมมือ การจัดสรรทรัพยากร การรายงาน และการประเมินผล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พันธุ์ศักดิ์ แสนพรหมมา, สุชาติ ลีตระกูล,แสงระวี วัฒนลำพูน และกัมพล ไชยพันธ์.(Saenphromma, P., Leetrakul, S., NaLamphun, S., and Chainan. K., 2019) วิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการของศูนย์การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในจังหวัดพะเยา ที่ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้มีความเหมาะสมมาก ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักการและเหตุผล ด้านวัตถุประสงค์ ด้านองค์ประกอบของการบริหารจัดการศูนย์ฯ ด้านการใช้รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์ฯ ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบรูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอตามระบบดังกล่าว จึงส่งผลให้ระบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

3. การตรวจสอบคุณภาพรูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ

การศึกษาวิจัย การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ ได้รับการตรวจสอบคุณภาพเป็นที่เรียบร้อย ได้รับการยอมรับ โดยผู้ทรงคุณวุฒิตลอดถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความถูกต้อง เหมาะสม และ มีความเป็นไปได้ ยืนยันได้ว่าเป็นรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวปกากะญอ สอดคล้องกับการวิจัยของ สุทธิ วรวิทย์พินิต, วรณวีร์ บุญคุ้ม, และ นรินทร์ สังข์รักษา.(Worawitphinit, S., Boonkhum, W., and Sangkharaksa, N.,2017) ที่วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ วิถีเมืองเพชรตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า ระบบการศึกษาของภาคประชาชน ควรให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งที่ฐานรากที่จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทั้งระบบ โดยให้ความสำคัญกับครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น

4. มีปัจจัยที่สนับสนุนให้ศูนย์การเรียนรู้เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาของชาวปกากะญอมีประสิทธิภาพ อยู่ 2 ปัจจัย เป็นปัจจัยภายใน และ ปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยภายในคือ ครู ชาวบ้าน และ ผู้รู้ หรือครูภูมิปัญญา ศิษย์เก่า ผู้นำชุมชนได้แก่ พระสงฆ์ บาทหลวง ผู้นำทางจิตวิญญาณชุมชน หรือ ฮีโซ ผู้นำเยาวชน ผู้นำชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องที่ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีคุณภาพ มีความตื่นตัวต่อการนำพาศูนย์การเรียนรู้ให้ก้าวเดินต่อไป โดยมีเป้าหมายให้เป็นศูนย์การเรียนรู้เข้มแข็ง และ เป็นของชุมชนอย่างแท้จริง

ด้านปัจจัยภายนอก ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน การมีองค์กรพี่เลี้ยงเป็นเพื่อนทางอุดมการณ์แนวคิด สนับสนุนอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง ร่วมพัฒนา งบประมาณมาสนับสนุน อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานของการดำรงชีวิตของปกากะญอ จนได้ชื่อว่า ชาติพันธุ์ปกากะญอเป็นชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ น้อมนำกระแสพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาใช้อย่างที่ สุด ดังงานวิจัย ของ ไพสิฐ พาณิชกุลและคณะ (Panitchkul, P., and group 2017) ที่กล่าวถึงวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ ในเรื่องสิทธิของชุมชนชาวกะเหรี่ยง (ปกากะญอ)

เกอะญอ) กับการดำเนินเขตวัฒนธรรมพิเศษไร่มุขเวียนในพื้นที่ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาข้อพิพาท กรณีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ป่าภาคเหนือว่า ภาพสะท้อนหรือเป็นตัวแทนสำคัญของคนกะเหรี่ยงหรือปกากะญอไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งทางการเกษตร แต่คือวัฒนธรรมที่หล่อรวมและผสานสัมพันธ์กับแต่ละมิติของวิถีชีวิต ทั้งด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพ มิติเชิงเศรษฐกิจ ด้านการจัดการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ มิติด้าน สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มิติด้านองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ จิตวิญญาณ เช่นเดียวกับงานวิจัยเชิงคุณภาพ ของ อีริศศิลป์ กันธา, นิพัทธ์พนธ์ ฤชา, อังคณา ตาเสนา, และ มัลลิกา ทองแถม.(2565)ในวิธีการผลิตแบบไร่มุขเวียนของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ ตำบลแม่หวะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ว่าวิธีการผลิตแบบไร่มุขเวียนของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ ตำบลแม่หวะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ในการทำกิจกรรมจะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย พบว่า 1) ศูนย์การเรียนรู้มีสภาพแวดล้อม และวิถีความเป็นชุมชน เป็นทุนทางวัฒนธรรม จัดการเรียนการสอนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ควรได้รับการพิจารณาและใส่ใจเพื่อดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาต่อไป 2)รูปแบบศูนย์การเรียนรู้ มีองค์ประกอบสำคัญ ควรได้รับการนำไปเป็นแบบ แนวทาง ประยุกต์ใช้อย่างมีความเหมาะสมและ เป็นประโยชน์ในการที่จะพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินการจัดการศึกษาโดยชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ นำผลการวิจัยไปเป็นแนวปฏิบัติการจัดการศึกษาโดยชุมชน ควรกำหนดให้มีระบบการสรรหาและการดูแลบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ จัดให้มีการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการรับฟังความต้องการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรมในชีวิตจริง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป คือ หน่วยงาน สถาบันทางการศึกษา และ ภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ ภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุน ส่งเสริมการวิจัยเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาระบบของศูนย์การเรียนรู้ให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มีการวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบและเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ทางสังคมและชุมชน การศึกษาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ สนับสนุนรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบหาข้อสนับสนุนเพื่อช่วยผลักดันให้เกิดการเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

References

Prathumrat, C. (2020). *Development of a community-learning-center management system for local administrative organizations in Samut Prakan Province. Dusit Thani College Journal, 14(3), 491-511.*

- Saenpromma, P., Leetagoon, S., Na Lamphun, S., & Chainan, K. (2019). *Management participation model of community learning center for promoting the learning process of people in Phayao Province*. *Narkbhutparitat Journal, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University*, 11(2), 168-177.
- Panitkul, P., et al. (2017). *Report on a research project on the rights of the Karen community (Pakakenyaw) and the implementation of a special cultural zone, shifting cultivation in strategic areas for resolving disputes: The case of arable land and residences of the Karen community in the northern forest area*. Office of the National Human Rights Commission. Retrieved from <http://library.nhrc.or.th/ULIB/dublin.php?ID=10090>
- Phatthanaphraiwan, S. (2018). *Special socio-cultural zone of Pgaz K' Nyau Hermit Kon Ton TA lay Community in Mor Ta – Hmong Kwa village, Maejan Subdistrict, Umphang District, Tak*. *Fine Arts Journal*, 9(1).
- Varavitpinit, S., Boonkoun, W., & Sungrugs, N. (2017). *The model development of Phetchburi city following the philosophy trend of the sufficient economy*. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(2), 1657-1674.
- Kanta, T., Ruecha, N., Tasena, A., & Thong-em, M. *The rotational farming production method of the Karen community in the area of Tambon Mae Waluang, Tha Song Yang District, Tak Province*. *Phiku Journal, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kamphaeng Phet Rajabhat University*, 20(2). Retrieved from <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Phikun/article/view/258257>

